

תוכנית טיפול לילדים עם NLD /

נספח מתוך הספר

Rourke B.P. (ed.), Syndroms of Nonverbal Learning Disabilities (1995)

סיכום ותוספות

גוני לוי

בנספח מסוכמים עקרונות של טיפול שנמצאו יעילים בעבודה עם NLD. תוכנית כזו מערבת ומשותפת לכל המבוגרים המטפלים בילד (מורה, הורה, טרפיסט) לכל אורך הדרך. לדוגמא: אחד השלבים הראשונים והחשובים בתוכנית הוא לספק את מלוא האינפורמציה הנחוצה לגבי האופי והמשמעות של אי-הסדירות הנוירופסיכולוגית, התחומים החזקים והחלשים של הילד. לעתים קרובות ההורים החורים זקוקים לייעוץ רצוף ולתמיכה על מנת להתאים את ההורות שלהם, הציפיות ושיטות ההתערבות שלהם, כך שיתאימו לצרכים ההתפתחותיים המרכזיים של הילד בכל שלב.

התוכנית מתבססת על האפיונים המשותפים לילדים עם NLD:

1. קושי להבין ולהפיק מהתנסויות לא מילוליות.
2. תלות יוצאת דופן בשפה כמכשיר עיקרי להסתגלות.
3. מבוכה של המטפלים וההורים בהבנה שלהם את הילד והתנהגותיו הא-טיפיות.
4. ציפיות לא מתאימות מהילד בגלל היכולות הטובות שלו, יחסית, בקריאה ובכתיבה.

למרות שלא כל הילדים המאובחנים כ-NLD חולקים אותה היסטוריה התפתחותית או מתנהגים ומגיבים באופן זהה בדיוק, תוכנית ההתערבות מתאימה לכולם. הצלחת התוכנית מושפעת מיכולתן של הדמויות המרכזיות להבין את הילד והדפיציטים הקוגניטיביים שלו בגיל צעיר ולחתאים את עצמן לצורכי הילד. ככל שההתערבות נעשית בגיל צעיר יותר הילד יפתח פחות התנהגויות א-טיפיות ולא מסתגלות. מידת הפגיעה הנוירופסיכולוגית קריטית אף היא לקביעת הפרוגנוזה. ילדים המראים את כל האפיונים הלקויים של NLD הם בסיכון יותר גדול לחוסר

הסתגלות. למרות ההישגים האקדמיים היחסית טובים, ילדים אלו זקוקים גם לתוכניות התערבות בתחומים אקדמיים. רק התערבות בכל החזיתות, כולל חיזוק תחומים ייחודיים, תמנע פרוגנוזה עגומה.

1. עקוב אחר התנהגות הילד מקרוב, במיוחד במצבים חדשים או במצבים מורכבים
על מנת לעמוד על טיב ומידת הבעייתיות של הילד בהסתגלות ובהתמודדות עם מצבים מורכבים, חשוב להתמקד על מה שהוא עושה במצבים אלו ופחות על מה שהוא אומר. תצפית על האופן שבו הילד משחק עם עצמו לבד בהפסקות, מתקשר עם ילדים במשחק החופשי, מנהל איתם משחק דרמטי משותף וכו', תיתן מידע על תחומי הקושי המרכזיים.

2. אמצ גישה ריאליסטית

למרות הכישורים הלשוניים והזכרון השמיעתי והמילולי, לילד קשה להפיק מהרבה מצבים של למידה פורמלית והוראה בכיתה ומלמידה לא פורמלית. הקושי גדול במיוחד בלמידה שמתבססת על המחשבות חזותיות, מצבים הדורשים התארגנות יעילה, הסקת מסקנות ופתרון בעיות. לכן יש הכרח לעשות התאמות של תוכנית הלימוד ודרכי הלימוד לילד.

3. למד את הילד בצורה מילולית בשיטה של "צעד אחר צעד"

בכל תחום שזה ניתן עדיפה הוראה מהחלק לשלם, מהפרט לכלל. הלמידה חייבת להיעשות בצורה מילולית. כאשר אין אפשרות להסביר את חומר הלימוד (ההעיונות, הפרוצדורות, המושגים המופשטים) במילים, יש סיכוי שהילד ייתקל בקושי.

חשוב לתת לילד מערכת כללים כתובה, נוהל חשיבה והתייחסות לחומר הלימוד, שאחריו יוכל לעקוב ולהתגבר על הקושי שלו במפגש עם חומר חדש (לדוגמא: פרוצדורות של פתרון בעיות בחשבון, או לפרק חיבור או נושא אישי לשאלות קטנות).

חשוב לא להתחיל ברמה גבוהה מדי ומופשטת מדי לילד ולהתקדם לאט ("כמה שמסבירים לו יותר לאט ככה הוא מבין יותר מהר". ג.).

4. למד את הילד לתת דיווח מלא ומדויק על כל ארוע חשוב שקורה לו

לילדים עם NLD יש קושי לראות את התמונה החברתית כולה. הם נתפסים לפרטים ומתקשים לשזור ארועים שקרו להם לרצף הגיוני ומשמעותי. לדוגמא: לאחר היתקלות חברתית בחצר בית הספר, המבוגר מבקש מהילד לספר לו בדיוק מה קרה, וכך הוא לומד על מה שהילד תפס וקלט מהמצב. המבוגר יכול את הילד להתמקד על מה שיותר רלוונטי ולזנוח פרטים לא חשובים, יעזור לילד לחפש עוד אינפורמציה, לזהות את הפער בין נקודת המבט שלו לזו של אחרים. דרך חביבה לבדוק מה הילד הבין מחומר הלימוד היא לבקש אותו ללמד את המורה את מה שהוא למד. כך ניתן לבדוק שהילד הבין את האינפורמציה החיונית, הכליל וקושר למצבים ומידע מתאימים.

5. למד את הילד אסטרטגיות התמודדות עם מצבים בעייתיים יומיומיים

במרבית המקרים ילדים עם NLD לא מוצאים באופן עצמאי פתרונות יעילים למצבי בעיה בגלל שזה דורש כישורים נורופסיכולוגיים החלשים אצל ילדים אלו, כגון ערנות לקודים חברתיים, תובנה למצב המיוחד, סריקה חזותית, יכולת בניית השערות אלטרנטיביות, אנליזה של המצב למרכיביו ואינטגרציה מחדש וכו'. הישגות של מצבי בעיה בהם הילד אינו מתמודד משחזרים שוב ושוב חוויה של כשלון, חוסר אונים, דחיה וכו'. שיטת ההסבר דומה לאופן שבו מלמדים ילדים קטנים. הטעות הנפוצה ביותר של מבוגרים היא ההנחה, שהילד יכול להבין למצוא פתרון וליישם בכוחות עצמו ממצב בעיה אחד למשנהו.

6. עודד את ההכללה של מושגים ואסטרטגיות נלמדות

ילדים עם NLD מגלים קושי בהכללה וביישום חומר נלמד. כאשר מלמדים אותם טכניקות של סריקה חזותית או כללים לתקשורת עם חברים, הם יודעים לעשות זאת בחדר הטיפול אבל לא מיישמים זאת בחיי היומיום ("טובים בתיאוריה נכשלים בטסט" ג.). חשוב ליצור מצבים מחוץ לחדר הטיפול ולתרגל בהם את מה שנלמד. הקושי ביישום נובע מליקויים בקשרי סיבה ותוצאה, בקריאה של המצב לאשורו, בקושי לעשות אינטגרציה של כל הנתונים ולתכנן תגובה. כתגובה לריבוי מצבים

כאלה מתחזקים דפוסים של פאסיביות וירידה כללית ביזימה, וחוסר גמישות.

7. עזור לילד לשכלל ולהשתמש בצורה מתאימה בכישורים המילוליים שלו

ילדים עם NLD משתמשים בשפה כמכשיר להתמצאות בעולם. הם ישאלו שאלות מיותרות כדי לאסוף אינפורמציה על מצב חדש ואנשים חדשים, או יאריכו בדיבור בתשובה לשאלות שנשאלו. השימוש שלהם בשפה לא תמיד לעניין ולא תמיד מתאים למצב. הם יכולים לשאול שאלות לא לעניין, לחזור על אותן שאלות, לענות תשובות לא לעניין, לדבר גם כשהזולת מאותת שאיננו מעוניין. הכללים של מה לומר, מתי לומר, איך לומר, למי לומר לא ברורים להם. ילדים אלו זקוקים לתירגול כיצד להקשיב, מתי לעצור, כיצד לענות, יכולת לצפות מראש את התוצאות של התגובות שלהם.

8. למד את הילד להשתמש בצורה יעילה בכישורים החזותיים-מרחביים שלו

ולפתח אותם.

ילדים נוטים לעבד אינפורמציה חדשה ולהגיב עם החלקים החזקים שלהם, ולהימנע מלהשתמש בכישורים בהם הם חלשים. כתוצאה מכך, הכישורים החלשים מוזנחים ולא מתורגלים והכישורים החזקים נפגמים אף הם, מכיוון שתפקוד תקין דורש אינטגרציה של כל הערוצים.

תירגול הערוצים החזותיים במשימות כגון מדרשי תמונה (התייחסות לפרטים ואחר כך לשלם), ויזואליזציה של מסר מילולי וכו', מפנים את תשומת הלב של הילד לחשיבות ולמורכבות של אינפורמציה חזותית.

ככל שהילד גדל התירגול צריך להיות פונקציונלי ושימושי, מבוסס על חומר הלימוד וההתנסות היומיומית של הילד. לדוגמא: לצפות באינפורמציה לא מילולית בסיטואציות חברתיות ולדווח עליה. תירגול כזה יכול להיעשות בעזרת תמונות, סרטים ובמציאות היומיומית. יש לעזור לילד לזהות את האינפורמציות המרכזיות בכל מצב.

9. למד את הילד "לתרגם" אינפורמציה חזותית כאשר ברקע אינפורמציה

שמיעתית מתחרה

הקושי הגדול של הילד הוא בפענוח מצבים חברתיים מורכבים. מצבים כאלה הם

מקרים בהם יש סתירה בין אינפורמציה מילולית ללא-מילולית. להבדיל מאנשים, בדרך כלל, שמאמינים יותר לאינפורמציה לא מילולית מאשר למילולית, הילד עם NLD מגיב ההיפך.

תירגול יכול להיעשות על סדרות ב-T.V. שבהן יש הרבה אינפורמציה מרומזת לא מילולית. מכוונים את הילד להתייחס לכל המרכיבים על המרקע.

10. למד התנהגות ותגובות לא מילוליות הולמות

לילדים עם NLD תגובות לא מילוליות לא הולמות. הם צוחקים במקום שאינו מתאים (לדוגמא: לנוכח כשלון במשימה שלהם או של השני), הם יוצרים קשר עין לא מלא, הם עומדים במרחק לא מתאים, הם מדברים עם הגב לשני ובלי להפנות את הפנים, וכו'.

התירגול יכול להיעשות מול ראי, תרגילים של העברת אינפורמציה בדרך של פנטומימה, או קריאה של פנטומימה, דרמה, ומימיקות של הזולת.

11. זמן וארגון מצבים חברתיים ואינטראקציות חברתיות מובנות ופשוטות

קשה לאמן את הילד בתוך סיטואציות חברתיות מורכבות ולא מובנות, כך שזה יתן לו חוויות של הצלחה ויטפת את המוטיבציה החברתית שלו. מצבים סגורים, אינטראקציות חוזרות עם קבוצה קטנה או ילד אחד בתוך חדר, או דרך משחקים חברתיים, נותנים את התירגול הרצוי.

הילדים והוריהם נוטים להימנע ממצבים חברתיים מתוך חשש וכהגנה מפני כשלון. הגנת-יתר מונעת כשלונות וחוויות שליליות מיותרות, אבל גם מצמצמת את ההתנסויות ותורמת בתורה לחסך בהתנסויות ובהבנה חברתית. התערבות יעילה צריכה להיות מובנית, בפיקוח ובהנחיה של מבוגר, מדורגת ומזמנת הצלחה.

12. עודד וטפח פעילויות של חקירה ופעילות מוטורית

אין טעם להשאיר את הילד עם NLD כדי שיעסיק את עצמו בצורה חסרת תכלית וטעם. לעומת זאת, חשוב לכוון אותו בצורה מובנית לחקור את סביבתו. ילדים אלו מעדיפים להסתגר בפינה שלהם, לעסוק בעיסוקים מילוליים (ספרים, מחשב), ונמנעים מחקירה מוטורית של הסביבה. חשוב לעודד אותם להתנסויות מוטוריות

במתקנים ובטיולים, וספורט לא תחרותי. חשוב להנחותם באופן מילולי ולתת להם משוב מילולי, בנוסף להדגמות.

13. למד את הילד לקבל עזרה תואמת גיל כדי להשיג מטרות ספציפיות

חשוב להציע לילד סיוע ודרכים חלופיות שתקלנה עליו במשימות שבהן הוא מתקשה. לדוגמא: בגיל הצעיר כדאי לתת לילד מחשבון. ילדים אלו מתקשים במשימות נייר ועפרון. לאחר שהילד סיים לפתור בעיה על הדף, רצוי שיבדוק את עצמו עם מחשבון. בכיתות גבוהות יותר השימוש במחשבון יהיה יותר אינטנסיבי. באופן דומה עדיף לתת להם שעון דיגיטלי במקום שעון מחוגים, מחשב לילדים עם כתב דיסגרפי, שימוש בתוכנות מחשב לתרגול ולניתוח בעיות חברתיות וכו'.

14. למד את הילד להכיר את כישוריו, לזהות מה הם המצבים שבהם הוא עלול

להתקשות וזקוק לעזרה, ומה קל עבורו ובתחום יכולתו להתמודד

חשוב שלילד תהיה תמונה ריאליסטית על יכולתו וכישוריו. הנסיון מראה שככל שילד מודע יותר לליקוי שלו, מבלי להפריז או להמעיט בערכו, כך הוא מיטיב להתמודד ולשמר דימוי עצמי חיובי. הילד שיודע לומר "אני טוב באיות ופחות טוב בחשבון", מכיר ביתרונות שלו ואינו נכנס ליאוש טוטאלי ושלילה עצמית כוללת. ילד כזה יוכל לנצל את הכישורים שלו להטרמה של חומר לימוד (prelearning) וכפיצוי במשימות אחרות.

15. תאום ושיתוף פעולה בין כל הדמויות המטפלות כדי לחזק בו-זמנית צרכים

התפתחותיים מרכזיים

יישום של ההמלצות הנעשה על ידי כל המטפלים בו-זמנית, יוצר סביבה מיטיבה ומצמחת עבור הילד, הממזערת את החסרים. לרוב, ההורים אינם מסוגלים לקחת על עצמם תפקיד כזה של תאום בין כל הגורמים, ויש צורך שגורם מקצועי ייכנס לתפקיד זה.

רשימה זו היא חלקית בלבד ומתייחסת למספר אספקטים בולטים במיוחד בעבודה עם NLD. בתחום האקדמי יש הרבה מה לעשות במתן הוראה מתקנת ובחיזוק תחומים אקדמיים מונמכים. להלן מספר דוגמאות:

- א. עבודה על הבנת הנקרא, מיד עם ראשית הקריאה.
- ב. יש לתרגל מיד מראשית הכתיבה את היכולת הגרפית וכיוון כתיבת האותיות.
- ג. יש ללמד את הילד לקרוא את מה שהוא אמור להעתיק מהלוח ולהעתיק בקפדנות.
- ד. למד את הילד כללים שיעזרו לו בהבעה בכתב.
- ה. למד מתמטיקה בצורה של פרוצדורות קבועות וחוזרות על עצמן.

גוני / תוספות והבהרות

הוראה על פי "עקרון הטעות המינימלית":

המאפיין המרכזי בכל תוכנית התערבות עם NLD היא ללמד באופן מילולי, כישורים ספציפיים, צעד אחר צעד. חומר הלימוד צריך להיות מאורגן בצורה יעילה וההוראה צריכה להיות מבוססת על שינון ותירגול של סכמות מנטליות ופרוצדורות עבודה מתאימות, ופחות על ניסוי וטעיה, חקירה והסקת מסקנות. רק לאחר שחומר למידה בסיסי נלמד והופנם כתבנית ברורה, אפשר לעבוד על הרחבה, העשרה והגמשה של המושגים ולהשתמש באסטרטגיות של בניית השערות, הסקת מסקנות, זיהוי טעויות וכו'.

תיווך חברתי

חשוב לזכור שמה שרוצים שהילד ידע יש ללמד אותו. את ההסברים אין לתת בתוך הסיטואציה המתסכלת והבעייתית אלא לאחריה, ולהשתמש בטעות או בהצלחה כהזדמנות ללמידה. כל תיווך חייב להיעשות כשהילד פנוי לכך, מתוך עמדה חיובית ולא כביקורת, להתחיל במחמאה וראיית הצד של הילד, לזהות היכן טעה ומה בילבל אותו, לעשות לגיטימציה של הטעות, להביא דוגמאות קונקרטיות כיצד גם אחרים עלולים להיות באותו מצב, להנחות כיצד להגיב במצב אחר דומה, ולבקש מהילד להסביר ולראות שאכן הבין. בכל תיווך והסבר יש להדגיש מה כן לעשות ולא רק לנסח מה לא לעשות. ניסוח שלילי מתוך דפוסים הימנעותיים. ניסוח חיובי מגביר

יוזמה ואקטיביות.

אפשרות אחרת היא להטרים מצבים מורכבים, להסביר לילד מה עומד לקרות ולהכין אותו מראש למצב החדש. גישה פרואקטיבית שצופה מראש את מהלך הדברים והקשיים הצפויים, עוזרת להכין גם את המצב לילד ולצמצם קונפליקטים מיותרים. מצד שני, חשוב להימנע מהגנת-יתר ומוויתור עודף על היתקלות בקושי, כי מההתנסות הילד לומד.

תוספת זמן

ילדים עם NLD הם לרוב איטיים בקצב העיבוד והתגובה שלהם. בגלל תרבות חיים שמתנהלת מהר מדי וריבוי חוויות של זמן מוגבל ומשימות שלא הספיקו לעמוד בהן, הם מפתחים דפוסים אימפולסיביים ולא מדויקים. חשוב לנסות לתת להם זמן נוסף לכל משימה, להזכיר ולעזור להם להתארגן בזמן שעובר, אבל לא ליצור מצב של לחץ זמן ודחיפות. יש לכוון אותם להשתמש בתוספת הזמן לביצוע יותר מדויק ושיטתי של המשימה. "תוספת זמן" איננה מתייחסת רק למבחנים. הקימה בבוקר, התארגנות לבית הספר, הכנת השיעורים וכו' דורשים אף הם יותר זמן.

עידוד חיברות

אימון בכישורי חיים וכישורי משחק הוא חלק מרכזי בכל תוכנית שיקום של NLD. התירגול של המשחק המשותף עם ילד נוסף ולאחר מכן עם ילדים אחדים נוספים בקליניקה, איננו מספיק. חשוב לספק לילדים הזדמנויות אמיתיות לחיברות בסביבה הטבעית והיומיומית. לכן רצוי שהאימון יעשה בזמן ההפסקה, וייתמך על ידי מפגשים עם ילדים אחר הצהריים. הפרוגנוזה של ילד NLD שהצליח ליצור ולשמר חברות עם ילד אחד או עם ילדים אחרים, טובה יותר מילד שאין לו כלל חברים. מצב של העדר חברים מוחלט גורר תחושת בידוד קשה, חוסר הזדמנויות לתירגול מיומנויות חברתיות ומיומנויות תקשורת, תחושת דחיה ופגיעה בדימוי העצמי. בתרבות בה ילדים עוברים כל העת ממסגרת חינוכית אחת למשנייה, חשוב להביא בחשבון שיקול זה של שימור הקשר עם חברים. הילד עם NLD הולך לאיבוד במסגרת אנונימית ורבת משתתפים כמו בית ספר, וחשוב לעזור לו ליצור ולמצוא את הקבוצה הקטנה שלו בבית הספר. קשרים טובים עם אחים עוזרים להפנים דפוסי

חיברות טובים, אבל ההעברה של יחסים חיוביים אלה לחברים ודמויות מחוץ למשפחה איננה אוטומטית.

מתן חונך

כאשר יש קושי למצוא לילד חברים מבין בני הגיל, הכיתה או שכנים, אפשר לסייע לו על ידי מתן חונך – נער צעיר שיוציא אותו לבילויים משותפים ויחשוף אותו לחוויות ולהתנסויות תואמות גיל שנמנעות ממנו בגלל העדר חברים.

כאשר הילד מפתח דפוסים מופנמים ונמנעים ויש כוונה לעבוד עם הילד על עידוד הביטוי העצמי המלא, שיפור הדימוי העצמי ותכנים רגשיים אחרים, חונך טיפולי עשוי להיות לתועלת.

תיווך רגשות ומנטליזציה

לילדים עם NLD מודעות מוגמכת לתהליכים המנטליים של עצמם, והם מתקשים לתת דיווח עצמי מהימן על מה שמציק להם ועובר עליהם. הביטוי העצמי ואפילו התובנה לתהליכים הפנימיים אינם מספיקים על מנת להביא לשינוי בתפיסה ובהתנהגות. חונך עם הכשרה טיפולית יוכל לעסוק בתכנים רגשיים כפי שהם עולים בחיי היומיום.

ילד NLD נוטה להתייחס לאינפורמציות קונקרטיות ולהתעלם מרגשות, במיוחד רגשות לא נעימים. דיבור על רגשות ומחשבות, יכולת לבטא מה הוא מרגיש, חושב ומאמין, וכיצד הוא קולט אחרים – חיוניים להתפתחות ולצמיחה רגשית תקינה. במקרים של בעיות רגשיות מורכבות יותר יש הכרח במתן טיפול פסיכולוגי בגישות ואסטרטגיות טיפוליות המתאימות לאבחנה.

ביטוי מילולי של רגשות

לילד עם NLD יש קושי לזהות רגשות של הזולת, אלא אם כן הן מבוטאות במילים. באופן דומה הוא מתקשה לייחס לשני מחשבות, כוונות ואמונות. כתוצאה מכך, הוא חווה את עצמו בודד ומנותק, ללא יכולת לחוש בשותפות, בזהות שבין מה שהוא מרגיש לבין מה שעובר על הזולת. היכולת שלו להזדהות נפגעת. לעיתים הוא משליך באופן סימטרי את מה שהוא מרגיש, ומייחס לשני את אותן הרגשות שלו, מבלי

להבין שאנשים שונים חולקים באותם מצבים רגשות שונים. יש חשיבות רבה לכך שהדמויות המרכזיות יתנו ביטוי מילולי למה שהן מרגישות וחושבות, כולל ביטויי אהבה, תחושות אמביוולנטיות וקונפליקטים פנימיים, וכן יעזרו לילד לתת ביטוי לרגשותיו ומחשבותיו, מבלי לשלול אותן. מכיון שעיקר המגע הרגשי נעשה במילים, חשוב לשמור על מגע קולי נעים ולהימנע מכעס, ביקורת ועצבנות. בגלל חוסר הרגישות של הילד לאינטונציות ולנסיבות, הוא נוטה לייחס משמעות יתרה ולא לשכוח תגובות כעס וגינוי.

לסיכום

ההצעות המובאות כאן מתייחסות לאפיונים המיוחדים של NLD. הן אינן כוללות מגוון רחב של דרכים לעזור לילד לקוי הלמידה בכלל (כגון: הכנסה של סדר היום לרוטינות ופיתוח הרגלים קבועים, טיפוח אפיונים אישיותיים ייחודיים, העברת הדגש ביחסי הורה-ילד מעיסוק יתר בליקוי חזרה ליחסים מספקים ומתדלקים וכו').

חשוב לזכור:

במרכז כל תוכנית טיפול חייבים לעמוד הילד וצרכיו, ולא ההורים וציפיותיהם או המסגרת החינוכית. אבל כל תוכנית חייבת להתחשב ולהיות מותאמת גם להורים וגם למסגרת החינוכית.

הסיכויים של ילד NLD להשתקם ולהשתלב מושפעים מהיכולת של ההורים למלא פונקציות טיפוליות ביומיום. במיוחד: תיווך מילולי, עזרה בוויסות רגשות, עידוד לביטוי רגשות מגוונים בצורה מילולית, טיפוח מודעות לתהליכים המנטליים של עצמו ושל זולתו, הנחיה ותמיכה ביצירת קשרים חברתיים ורתימה של בית הספר לאתגר השילוב. ההורים הם הדמות המרכזית שמלווה את הילד כל חייו, וכל תוכנית טיפול חייבת לכלול את ההורים.